

Варченко Ольга. Формування системи моніторингу агропродовольчого ринку. *Економічний дискурс*. 2020. Випуск 4. С. 15-26.

DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2020-4-2>

УДК 338.439.5-047.36
JEL Classification Q13, Q18

Варченко Ольга

аспірантка кафедри обліку і оподаткування
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

E-mail: 1207olia@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3543-6926

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ

Анотація

Вступ. В сучасних умовах особливої гостроти набувають проблеми неконтрольованої зміни клімату, що супроводжуються формуванням нових викликів суспільному добробуту. Зростання впливу людини на навколишнє середовище веде до збільшення кількості надзвичайних ситуацій, що супроводжуються раптовим різким погіршенням рівня життя великої кількості людей. Вони також потребують значних зусиль та фінансових ресурсів для мінімізації їх наслідків для суспільного добробуту. Резервні фонди у складі бюджетів неспроможні повною мірою забезпечити потребу у фінансових ресурсах на ліквідацію негативних зовнішніх ефектів, що ставить питання про пошук нових стабілізаційних інструментів для вирішення цих проблем.

Методи. Дослідження базується на використанні таких методів: монографічний – при формулюванні мети та висновків дослідження; теоретичного узагальнення існуючих підходів до формування системи моніторингу у практиці провідних країн світу; загальнонаукові методи пізнання, такі як діалектичний метод, аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний комплексний підхід при обґрунтуванні заходів щодо створення системи державного моніторингу агропродовольчого ринку.

Результати. Доведена необхідність створення системи моніторингу агропродовольчого ринку як інструменту досягнення його збалансованого розвитку шляхом оперативного реагування на зміни кон'юнктури ринку на основі прийняття обґрунтованих управлінських рішень на макро- та мікрорівнях. Визначено основні блоки системи моніторингу агропродовольчого сектору економіки, а саме: ресурсного потенціалу, ефективності виробничої діяльності та забезпеченості ресурсами; фінансових результатів; показників експортної активності; показники мікроекономічного середовища.

Обґрунтовано індикатори та джерела їх одержання, періодичність представлення інформації, що сприятиме досягненню вищого рівня інформованості всіх суб'єктів агропродовольчого ринку та підвищенню прибутковості виробників за рахунок виявлення нових ринків збуту, трансформації їх виробничої стратегії щодо гнучкої адаптації українських операторів до умов глобалізації.

Перспективи. Подальші наукові дослідження проблеми мають передбачати обґрунтування складових елементів інформаційно-аналітичного забезпечення системи моніторингу агропродовольчого ринку та систематизацію джерел його наповнення, узгодження їх формування на макро- та мікрорівнях.

Ключові слова: моніторинг, агропродовольчий ринок, кон'юнктура ринку, ємність, ціни (тарифи).

Вступ.

Сучасний агропродовольчий агропродовольчий сектор економіки України – один із стабільних, який демонструє зростаючу динаміку та історичні рекорди у виробництві окремих видів продукції. Водночас, агропродовольчий сектор маючи високий виробничий потенціал щодо формування товарної пропозиції сільськогосподарської продукції та продовольства неглибокого

рівня переробки на зовнішні ринки, характеризується критичною залежністю від іноземних поставок матеріально-технічних засобів виробництва. Очевидно, що така ситуація загострює питання нарощення доданої вартості у агропродовольчих ланцюгах, підвищення їх конкурентоспроможності та сталості як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках.

Пріоритетні напрями розвитку агропродовольчого ринку визначаються під впливом комплексу взаємопов'язаних глобальних екологічних, економічних та соціальних проблем, таких як: глобальні кліматичні зміни, зростання населення, погіршення продовольчої безпеки, скорочення виробничих ресурсів, деградація екосистеми, пандемія Covid-19, посилення інноваційної складової на всіх їх рівнях, розвиток переробки відходів, впровадження цифрових технологій та ін. [1-5]. Крім цього, на сьогодні існує необхідність забезпечення високої прозорості функціонування агропродовольчих ланцюгів поставок як на макро- та мікрорівнях з позиції їх результативності щодо створення величини доданої вартості на кожному його учасником, так і в аспекті забезпечення дієвості інструментів державного регулювання та уникнення ситуації розбалансування кон'юнктури ринку за окремими видами продукції.

У зв'язку із цим постає необхідність у створенні системи моніторингу ринку агропродовольства на державному рівні як складової інфраструктури аграрного ринку, що сприятиме досягненню вищого рівня інформованості всіх суб'єктів ринку та підвищенню прибутковості виробників за рахунок виявлення нових ринків збуту, трансформації їх виробничої стратегії з урахуванням вимог ринку і виступає основним елементом забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери, а також сприяння адаптації українських операторів до умов глобалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Узагальнення наукової літератури дозволило встановити, що у вітчизняній практиці досліджуються питання формування системи моніторингу агропродовольчого ринку в аспекті збалансованості товарної пропозиції та попиту, цінових коливань [6; 7]. Однак поза увагою залишаються питання формування постійно діючої комплексної системи інформаційно-аналітичного забезпечення функціонування агропродовольчого ринку, яка б сприяла розробці та прийняттю обґрунтованих управлінських рішень для всіх його суб'єктів. Тим більше, що зарубіжний досвід переконує про успішне формування таких елементів інфраструктури агропродовольчого ринку.

Так, у США функціонує Служба сільськогосподарського маркетингового сервісу (Agricultural Marketing Service (AMS)), яка є державною і перебуває в підпорядкуванні Міністерства сільського господарства США [8]. Завданням Служби є забезпечення всіх учасників аграрного ринку оперативною, точною і об'єктивною інформацією про поточний стан ринку (пропозиція, попит, ціни та тенденції їх розвитку, рух товарної продукції та ін.), на основі чого ухвалюються виражені маркетингові рішення.

В Україні подібної системи моніторингу агропродовольчого ринку не створено, формування інформаційного масиву даних здійснюється на основі використання різних джерел, значення яких є суперечливими і носять суб'єктивний характер.

Мета.

Метою статті є обґрунтування складових елементів системи моніторингу агропродовольчих ланцюгів поставок як інструменту інформаційно-аналітичного забезпечення оперативного прийняття управлінських рішень на різних рівнях управління, зокрема, з питань вжиття органами виконавчої влади заходів для раціонального поєднання саморегуляторних процесів та державного економічного регулювання аграрного та продовольчого ринків, створення умов для вільного доступу всіх учасників до необхідної інформації.

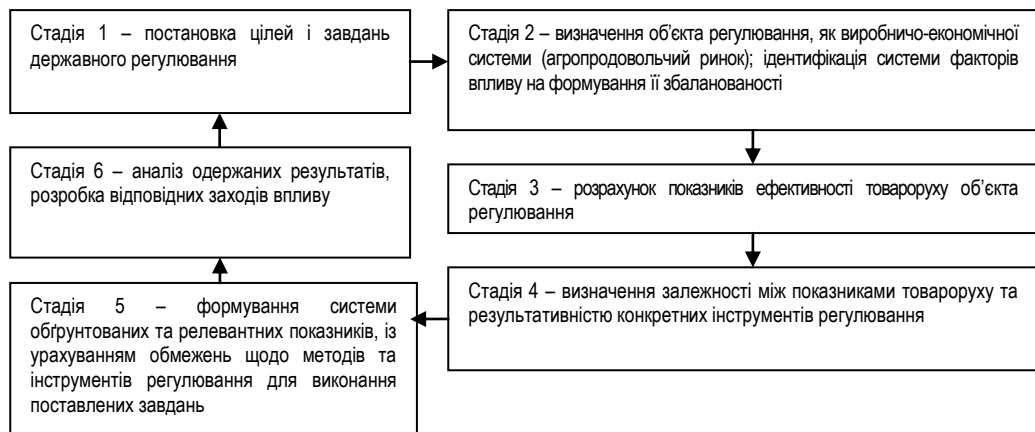
Методологія дослідження.

При проведенні дослідження використано відповідну систему методів: монографічний – при

формулюванні мети та висновків дослідження, результати якого знайшли відображення в статті. Метод теоретичного узагальнення результатів досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців використано при здійсненні критичного аналізу існуючих підходів до формування системи моніторингу у практиці провідних країн світу. При обґрунтуванні заходів щодо створення системи державного моніторингу агропродовольчого ринку, узгодженні інформаційного масиву на макро- та мікрорівнях при розрахунку показника доданої вартості та узагальненні висновків використано загальнонаукові методи пізнання, такі як: діалектичний метод, аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний комплексний підхід.

Результати. Встановлено, що в нинішніх умовах глобалізації господарських зв'язків та інтеграції України в світову економіку для національного агропромислового комплексу особливої актуальності набуває створення дієвої системи державного регулювання, одним із складових елементів якої повинна стати система моніторингу створення вартості у агропродовольчих ланцюгах поставок. Вважаємо, що процес державного регулювання товароруку сільськогосподарської продукції та продовольства, а відповідно контролю за процесом формування доданої вартості доцільно розділити на ряд взаємозв'язаних стадій.

При цьому специфічні особливості суб'єкта, об'єкта і процесу управління призводять до того, що класична комбінація етапів управління в рамках концепції PDCA (планування-виконання-перевірка-коригування) реалізується в даному випадку в формі циклічного процесу, що включає шість стадій (рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм державного регулювання агропродовольчого ринку*

*Джерело: власна розробка автора.

Наведений на рис. 1 алгоритм передбачає на першій стадії визначення стратегічних цілей та завдань як в загальному для агропродовольчої системи, так й окремих продуктових ланцюгів; на другій стадії – формалізація опису стану об'єкта регулювання за допомогою системи економічних показників. Розрахунок показників на третій стадії дозволяє перейти до визначення залежності між показниками товароруку та результативністю конкретних інструментів регулювання, в якості яких виступають заходи державної підтримки виробництва і зовнішньоторговельного протекціонізму. Очевидно, що встановлення даних залежностей дозволяє сформувати систему релевантних показників, із урахуванням обмежень щодо методів та інструментів регулювання для виконання поставлених завдань, які здійснюються на п'ятій стадії алгоритму, а також оцінити результати, на основі яких здійснити комплекс коригувальних дій щодо підвищення дієвості інструментів державного регулювання ланцюгів вартості в агропродовольчому секторі економіки.

Вважаємо, що з метою забезпечення дієвості інструментів державного регулювання

необхідно їх перегляд здійснювати систематично, оскільки середовище функціонування ланцюгів вартості в агропродовольчому секторі знаходиться у мінливому внутрішньому та зовнішньому середовищі. Систематичність проявляється у використанні певної групи даних на заключній стадії циклу управління та на першій стадії наступного циклу з метою внесення коригувань як в дії управлінців (інтенсивність регулювання, рівень підтримки і захисту внутрішнього ринку, структура використовуваних інструментів), так і в моделі залежностей, що використовуються для прогнозування наслідків прийнятих суб'єктом регулювання рішень [6].

У свою чергу, процес регулювання, як і будь-який процес управління станом об'єкта, на певному етапі вимагає для свого здійснення значного обсягу інформації про стан об'єкта регулювання, його зовнішнє і внутрішнє середовище. Дана інформація може бути отримана суб'єктом регулювання в процесі моніторингу зовнішнього і внутрішнього середовища суб'єкта агропродовольчого ланцюга. Однією з основних цілей моніторингу функціонування вітчизняного агропродовольчого комплексу є отримання системи даних, які полегшують вибір пріоритетів протекціоністської політики в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі.

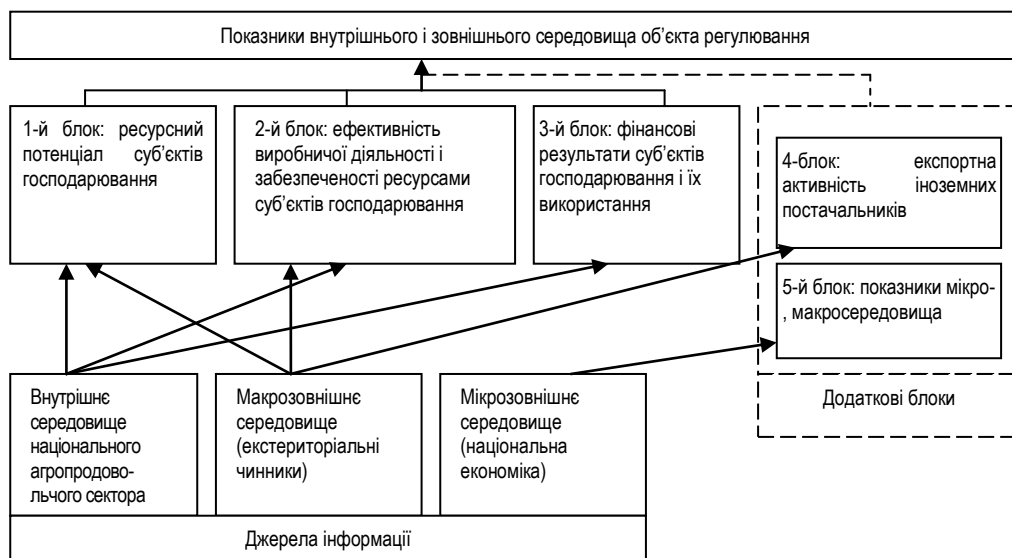
Метою моніторингу є визначення наявності ресурсів в агропромисловому комплексі, потреби в додатковому залученні ресурсів і згладжування ефекту від наявності додаткових ресурсів у закордонних конкурентів. Досягнення зазначеної мети здійснюється через вирішення низки взаємопов'язаних завдань: здійснення порівняльного виробничо-господарського та фінансово-економічного аналізу вітчизняних виробників та іноземних постачальників; аналіз динаміки основних показників діяльності АПК України та основних імпортерів агропродовольчої продукції в нашу країну; аналіз актуальних і потенційних конкурентних переваг національних виробників та іноземних постачальників.

В якості вимог до базової системи факторів і показників, що визначають потребу національного агропродовольчого сектору економіки в дієвих інструментах державного регулювання, доцільно виділити наступні: обмеженість набору показників; відносна простота розрахунків; доступність даних для розрахунків; однозначна інтерпретація результатів; забезпечення максимальної інформативності; можливість практичного використання значень показників статистичної обробки; мінімальна тривалість лагів надходження і обробки даних.

Виходячи з цих вимог, нами обґрунтовано показники на макро- і мікрорівнях функціонування агропродовольчого сектору економіки (рис. 2).

Основні блоки представленої системи моніторингу включають такі показники: 1) ресурсного потенціалу; 2) ефективності виробничої діяльності та забезпеченості ресурсами; 3) фінансових результатів та їх використання економічними суб'єктами (національного аграрного сектору, іноземних постачальників в розрізі національної належності). Крім того, ряд показників макрозовнішнього середовища, не віднесених до основних блоків, зокрема, показники експортної активності іноземних виробників (4-й блок) виявляються досить інформативним для їх урахування в процесі формування економічної політики країни, а, отже, доцільно їх виділити в додатковому (четвертому) блоці показників. Показники мікрозовнішнього середовища (5-й блок), які впливають на формування протекціоністської політики, можна віднести до непрямих показників, які доповнюють показники внутрішнього середовища агропродовольчого сектору економіки і дозволяють в певній мірі прогнозувати динаміку їх зміни.

До першого блоку включено показники, які характеризують ресурсний потенціал суб'єктів господарювання на внутрішньому ринку, зокрема це індикатори рівня забезпечення національного агропродовольчого сектору основними виробничими ресурсами. Так, доцільно забезпечити моніторинг землезабезпеченості, рівня забезпечення трудовими ресурсами, основними фондами, інтенсивності заміни основних фондів, рівня інноваційності виробництва, екологічність та безпечність.

Рис. 2. Рівні формування масиву показників системи моніторингу агропродовольчого сектору економіки*

*Джерело: власна розробка автора.

До другого блоку віднесено найбільш важливі показники, які характеризують ефективність виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання: фондівіддача, фондо- і матеріаломісткість, норма прибутку, продуктивність праці, рівень рентабельності (в умовах наявного рівня захисту та підтримки і без такої).

Третій блок формують показники оцінки фінансових результатів та їх використання суб'єктами господарювання (національних та іноземних виробників агропродовольчої продукції, галузей агропродовольчого сектора): питома вага прибуткових (збиткових) національних учасників ринку в їх загальній кількості, розмір прибутку на одиницю затрат суб'єктів господарювання на внутрішньому ринку, норма накопичення прибутку.

Четвертий (допоміжний) блок формують показники, які прямо або опосередковано характеризують зовнішньоекономічної активності іноземних постачальників: обсяги імпорتنних поставок на внутрішній ринок та їх динаміка, кількість постачальників, динаміка числа заявок на використання квот на імпорт агропродовольчої продукції, кількість торговельних суперечок, кількість наукових і популярних (в засобах масової інформації) публікацій щодо політики протекціонізму.

П'ятий (допоміжний) блок формують показники виробництва і динаміки цін на пальне, електроенергію та інші елементи оборотних активів сільського господарства, які поставляються промисловістю; показники національного промислового виробництва і рівня цін на елементи основних засобів, які використовуються в сільському господарстві; показники наявності, структури і динаміки трудових ресурсів (власних і залучених з-за кордону) в національній економіці.

Оцінка та аналіз умов, які характеризують ринкову ситуацію в певний момент часу, тобто ринкової кон'юнктури, необхідні для ефективного регулювання функціонування агропродовольчого ринку. Дослідження кон'юнктури ринку агропродовольства зорієнтоване на визначення особливостей формування попиту та пропозиції, а також ступеня їх збалансованості.

Так, аналізуючи попит, необхідно брати до уваги такі фактори: середньодушкове споживання продуктів харчування; рівень самозабезпеченості населення; доходи населення; диференціація доходів населення; купівельна спроможність. У свою чергу, на пропозицію впливають свої, специфічні фактори, перш за все, розмір залучених у виробництво ресурсів і ступінь привабливості

виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства в порівнянні з іншими галузями економіки.

Аналіз пропозиції агропродовольчої продукції слід починати з аналізу обсягів її виробництва та імпорту, як на національному, а також і на регіональному рівні. Дослідження пропорційності ринку як співвідношення попиту і пропозиції має на увазі не тільки дослідження сформованої структури каналів розподілу сільськогосподарської продукції та продовольства, оцінку стану оптової та роздрібної торгівлі, визначення структури оптового і роздрібного обороту, а й співвідношення пропозиції на національному та зовнішньому агропродовольчому ринку в розрізі країн-експортерів й видів продукції.

У процесі структурування агропродовольчого ринку в його складі можна виділити дві первинних складових: ринок агропродовольства, тобто сільськогосподарської сировини, і ринок продовольчих товарів. В якості одного із способів адаптації учасників ринку до висококонкурентних ринкових умов є інтеграція як сільськогосподарських товаровиробників між собою (горизонтальна), так і з підприємствами харчової промисловості (вертикальна), що є важливим фактором зміни конкурентного середовища. Зазначені особливості, на нашу думку, роблять доцільним аналіз конкурентного середовища агропродовольчого ринку по ланцюгу додавання вартості – від ринку сільськогосподарської сировини і до ринку продовольчих товарів із високим ступенем переробки.

Одним з найбільш важливих показників, що становлять інформаційну базу процесу діагностики конкурентного середовища ринку, є ємність ринку, а також обсяг ринкового попиту. При визначенні місткості ринку сільськогосподарської сировини доцільно орієнтуватися на показники, отримані на основі даних про обсяги реалізації, що пов'язано, перш за все, з відносно низькою товарністю сільськогосподарського виробництва внаслідок значного внутрішньогосподарського споживання продукції. Щодо потенційної ємності агропродовольчого ринку, то її пропонується обґрунтовувати за кожним видом продовольства з урахуванням рекомендованих норм споживання [9].

В якості інформаційної бази системи показників моніторингу внутрішнього і зовнішнього середовища об'єкта регулювання ланцюгів вартості агропродовольства пропонується розглядати офіційні дані державної статистики в сфері сільського господарства України і Євростат та ФАОстат. Це дозволяє систематично і з високим ступенем оперативності відстежувати зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі. Вважаємо, що здійснення моніторингу об'єкта регулювання в рамках запропонованого підходу допоможе підвищити ефективність системи регулювання формування та функціонування ланцюгів поставок агропродовольства, своєчасно забезпечивши її необхідною інформацією із урахуванням зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, а також соціально-економічних процесів для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на національному рівні.

Запровадження системи моніторингу **агропродовольчого ринку** допомагатиме: *кращому обґрунтуванню цінових пропозицій та визначенню напрямів прибуткової торгівлі сільськогосподарською продукцією і продовольством; зміцненню позицій вітчизняних товаровиробників та підвищенню прибутковості реалізації сільськогосподарської продукції; вирівнюванню попиту і пропозиції на товари; стимулюванню просування сільськогосподарської продукції і продовольства до споживача; більш повній реалізації потенціалу зовнішньої торгівлі країни.*

Об'єктами моніторингу повинні стати: ціни на сільгосппродукцію та продовольство в розрізі видів продукції та регіонів України; споживчі ціни на основні види продовольства; ціни у ланцюгу просування товарів від виробника до споживача (наприклад, зерно – борошно – хліб) в розрізі видів продукції та регіонів України (зокрема, ціни у ланцюгу «товаровиробник – переробник – розподільча інфраструктура – оптова торгівля – роздрібна торгівля»); ціни на матеріально-технічні ресурси (техніка, дизпаливо, добрива, газ, електроенергія); ціни та тарифи на пов'язані послуги (транспортні, логістичні, брокерські, складські, митні, банківські, фінансові, страхові, включаючи державні адміністративні послуги на ліцензування, сертифікацію, дозволи та інші); вартості

фінансових інструментів (акцій, облігацій, деривативних контрактів, послуг форфейтінгу, факторінгу); складські запаси та резерви; використання бюджетних коштів в розрізі державних цільових програм та бюджетів регіонів України; зовнішньоекономічна діяльність в розрізі видів продукції та послуг.

Концептуальна схема роботи системи державного моніторингу агропродовольчого ринку повинна виглядати наступним чином. В районних управліннях агропромислового розвитку доцільно налагодити роботу інтеграторів моніторингу кон'юнктури цін на районному рівні, кожний з яких доцільно оснастити мобільним телефоном та комп'ютером, підключеним до електронних послуг мережі інформаційно-маркетингових центрів та мережі Інтернет.

Ці інтегратори повинні забезпечити введення регіональної інформації про ціни на товари та послуги у ланцюгу «товаровиробник – переробник – розподільча інфраструктура – оптова торгівля – роздрібна торгівля» в електронну систему моніторингу, тим самим забезпечуючи роботу в єдиній системі обміну електронною інформацією та весь спектр електронних послуг мережі інформаційно-маркетингових центрів (зокрема, електронну звітність, електронний документообіг, електронний цифровий підпис, електронне проведення торгових операцій тощо). Крім того, інтегратори моніторингу кон'юнктури цін надають учасникам ринку повний спектр послуг інтеграторів колективного доступу (ПКД) до мережі Інтернет (зокрема, комп'ютерне відправлення електронних документів та звітності, роздруківка та ксерокопіювання електронних документів, сканування, штрих кодування, комп'ютерні об'єднані комунікації тощо).

В головних управліннях агропромислового розвитку облдержадміністрацій інтеграторами регіонального рівня повинно здійснюватися попереднє узагальнення та структуризація моніторингової інформації по агропродовольчому ринку в розрізі регіону та її введення в інформаційно-аналітичну систему. В центральному офісі інтегратором на загальнодержавному рівні системи державного моніторингу агропродовольчого ринку, його відповідними підрозділами здійснюється узагальнення інформації в прийнятих електронних форматах, аналіз та структурування результатів моніторингу згідно вимог органів державного управління, які зацікавлені в отриманні даних моніторингу аграрного ринку.

Вважаємо, що функції інтегратора на загальнодержавному рівні полягають в наступному: координація роботи інтеграторів регіонального та районного рівнів; оброблення і систематизація даних моніторингу, що надходять від інтеграторів регіонального рівня та суб'єктів моніторингу; аналіз, прогнозування цінової ситуації на загальнодержавних та регіональних агропродовольчих ринках та поширення результатів моніторингу; передача даних моніторингу органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та суб'єктам моніторингу; формування і ведення бази даних системи моніторингу цін (тарифів) на загальнодержавному рівні; технічне і технологічне забезпечення робіт із здійснення моніторингу; розроблення методичних рекомендацій з питань проведення моніторингу; забезпечення навчання спеціалістів.

Функції інтегратора на регіональному рівні: збирання, оброблення і систематизація даних моніторингу, що надходять від інтеграторів районного рівня та суб'єктів моніторингу; передача даних моніторингу інтегратору на загальнодержавному рівні; аналіз, прогнозування цінової ситуації на регіональних аграрних ринках та поширення результатів моніторингу; формування і ведення бази даних системи моніторингу цін (тарифів) на регіональному рівні; технічне і технологічне забезпечення робіт із здійснення моніторингу.

Вважаємо, що метою проведення моніторингу цін (тарифів) на агропродовольчих ринках є дослідження динаміки розвитку процесів формування товарної пропозиції та попиту на регіональних та загальнодержавних агропродовольчих ринках, а також забезпечення органів державної влади і органів місцевого самоврядування оперативною інформацією щодо поточної та прогнозованої цінової ситуації на них, виявлення внутрішніх цінових диспропорцій.

Інформація для здійснення моніторингу надається суб'єктами моніторингу добровільно за письмовим або усним запитом інтеграторів електронним, телефонним, поштовим чи іншим видом

зв'язку, чи/або отримується при безпосередньому відвідуванні суб'єктів моніторингу посадовими особами інтеграторів, а також шляхом виставлення товарів і послуг, з метою реалізації, в мережі інформаційно-маркетингових центрів та Інтернет.

Проведення моніторингу цін (тарифів) на агропродовольчих ринках включає: відбір продукції (товарів, послуг) відповідно до визначеного Міністерством аграрної політики України Переліку аграрних та продовольчих ринків; відбір базових підприємств для проведення моніторингу; спостереження за цінами (тарифами) та періодичність збирання інформації для моніторингу; оброблення даних та поширення результатів моніторингу.

Список переліку видів продуктових ринків, на яких здійснюватиметься моніторинг цін (тарифів), повинен бути визначеним новоствореним Мінагрополітики. Для спостереження за цінами на відповідних аграрних ринках інтеграторами відбираються конкретні види товарів (продукції) з відповідними технічними параметрами, споживчими властивостями та якісними показниками. Відбір об'єктів моніторингу здійснюється інтеграторами шляхом складання переліків підприємств, ціни (тарифи) на продукцію (товари, послуги) яких підлягають моніторингу. Відібрані об'єкти моніторингу повинні переглядатися щороку.

Моніторинг цін (тарифів) на агропродовольчих ринках доцільно проводити з періодичністю та у визначені строки: щоденної інформації про обсяги закупівель продовольчого зерна для регіональних потреб та державних ресурсів; щоденної оперативної інформації про рівень середньозважених цін на м'ясо на продовольчих ринках; щоденної оперативної інформації про рівень цін на продукти переробки (скороченої); щотижневої оперативної інформації про рівень середньозважених закупівельних, оптово-відпускних цін на продукцію рослинництва; щотижневої оперативної інформації про рівень середньозважених закупівельних, оптово-відпускних цін на продукцію тваринництва; щотижневої оперативної інформації про рівень цін на продукти переробки (розширеної); щомісячного моніторингу про виробництво і реалізацію продукції рослинництва; щомісячного моніторингу про виробництво та реалізацію продукції тваринництва; щомісячного моніторингу про виробництво та реалізацію продукції харчової промисловості (розширеного).

Державна система моніторингу агропродовольчого ринку повинна передбачати добровільність надання суб'єктами господарювання інформації, необхідної для здійснення моніторингу на принципах безкоштовного розповсюдження інформації про продаж товарів і послуг в мережі інформаційно-маркетингових центрів та Інтернет.

Взаємін інтеграторами будуть надаватись суб'єктам господарювання послуги по безкоштовному розміщенню інформації щодо цін товарів і тарифів послуг у електронному вигляді та надаватись знеособлена інформація про поточні та прогнозовані ціни на місцевих, регіональних та загальнодержавному аграрних та продовольчих ринках, а також інша інформація про кон'юнктуру ринків, в якій вони будуть зацікавлені.

Суб'єкти господарювання отримують пряму економію витрат, пов'язаних із самостійним розміщенням пропозицій та попиту, збиранням цінової інформації та виставленням товарів і послуг на продаж в електронних системах, що призведе до скорочення маркетингових витрат та проведення операцій в глобальному вимірі. Побічна економія вбачається у підвищенні прибутковості за рахунок виявлення вигідних ринків збуту та прогнозування бізнесу. Доступність до інформації буде забезпечена шляхом розповсюдження оперативних даних моніторингу через засоби масової інформації, мережу Інтернет та інші засоби.

Впровадження програмного забезпечення державної системи моніторингу надасть можливість в автоматизованому режимі отримувати інформацію з відповідних баз даних державних органів влади для аналізу та прогнозування цінової ситуації на відповідних аграрних і продовольчих ринках.

Створення та впровадження системи моніторингу цін (тарифів) на агропродовольчих ринках підвищить дієвість державної політики в частині запобігання виникненню непередбачених кризових ситуацій на відповідних ринках; зменшить розбіжність цін у межах регіону, скоротить прояви

локального монополізму, сприятиме виходу на глобальні ринки.

Прийняття своєчасних та обґрунтованих урядових рішень щодо регулювання ринків та державної підтримки товаровиробників сприятиме підвищенню дієвості державної політики щодо запобігання виникненню непередбачених кризових ситуацій на окремих ринках, досягненню паритетності на окремих агропродовольчих ринків в результаті виявлення внутрішніх цінових диспропорцій, зменшенню вразливості економіки від «цінових шоків», зниженню рівня розбіжностей цін у межах регіону, скороченню проявів локального монополізму.

Для потенційних та кінцевих споживачів створення системи моніторингу сприятиме підвищенню поінформованості споживачів за рахунок поширення результатів моніторингу через засоби масової інформації (радіо, телебачення, Інтернет тощо), підвищення прозорості дій органів виконавчої влади, зниження можливості прояву ситуації дефіциту товарів.

Важливим індикатором функціонування агропродовольчого ринку є розрахунок показника доданої вартості на мікро- та макрорівні, що дозволяє оцінити результативність ланцюгів поставок агропродовольства. Актуальність даного посилюється в нинішніх умовах, оскільки передбачає впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності при веденні обліку у середніх, великих суб'єктах господарювання, що обумовлено як зовнішніми (забезпечення інтеграційних облікових процесів, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів економічних відносин на світовому ринку), так і внутрішніми (збільшення витрат на впровадження МСФЗ (міжнародних стандартів фінансової звітності), ринкової капіталізації за рахунок підвищення цінності продукту кожним учасником ланцюга поставок та прозорості діяльності підприємства) факторами.

Нині основним вартісним показником економічної діяльності господарюючого суб'єкта є прибуток. Відомо, що прибуток у бухгалтерському обліку має властивість представлення його у різних варіаціях: прибуток від реалізації, прибуток від основної діяльності, прибуток до оподаткування, оподатковуваний прибуток та ін. Водночас прибуток відображає тільки частину новоствореної вартості і, отже, показники формування і розподілу доданої вартості представляють важливу інформацію для підприємства, в якій зацікавлені держава та пов'язані з підприємством інші суб'єкти господарювання. Ця інформація розкриває результат товарно-грошових потоків між споживачами продукції і підприємством, з одного боку, і зовнішніми постачальниками та підприємством – з іншого, а також суми доходів, що залишається для розподілу між зацікавленими на підприємстві групами: персоналом, акціонерами, інвесторами і державою.

Виходячи з існуючої фінансової концепції, показник доданої вартості містить в собі величину валового доходу для оплати факторів виробництва, зазначених Дж. Кейнсом: дохід на вкладений капітал – прибуток, що розподіляється власникам (дивіденди), державі (податок на прибуток), до фондів накопичення і споживання, на амортизацію (фінансовий ресурс, звільнений від податків, що накопичується для відновлення необоротних активів); дохід власника земельної ділянки (земельна рента); дохід найманих працівників і підприємця (оплата праці, підприємницький дохід); частина доходу, що передається підприємцем на соціальні потреби (відрахування на соціальні потреби), та непрямі податки в складі ринкової ціни (ПДВ та акцизний збір).

Якщо на макрорівні обчислюється валовий внутрішній продукт, то на підприємстві, на нашу думку, слід визначати показник доданої вартості. Під доданою вартістю господарюючого суб'єкта слід розуміти грошовий вираз новоствореної живою працею виробничого колективу вартості випуску продукції, яка визначається як перевищення виручки від реалізації над спожитими при виробництві і реалізації матеріальними ресурсами і нематеріальними послугами сторонніх організацій.

Зазначимо, що можливі два варіанти отримання інформації про додану вартість, яка використовується при формуванні показника валового внутрішнього продукту: додана вартість визначається по галузях економіки; додана вартість визначається на рівні кожного підприємства. У даному випадку облік доданої вартості варто здійснювати наступними способами: а) на окремому бухгалтерському рахунку; б) розрахунковим шляхом. Вважаємо, що більш доцільним є другий

варіант. Маючи суму виручки за реалізовану продукцію і суму матеріальних витрат в результаті реалізації продукції, можна визначити додану вартість підприємства.

Нині фінансова звітність про витрати і результати виробництва виконує швидше обліково-контрольні, ніж аналітичні функції. У ній в повній мірі не розкривається рух ресурсів відтворення, а констатуються їх залишки. У такому вигляді вона не забезпечує досить повну інформацію користувачів для прийняття управлінських рішень на мікро- і макрорівнях. Отже, для вирішення проблеми вертикальної інтеграції необхідно звітну інформацію на мікрорівні поєднати з інформаційними потребами макрорівня.

Одним із напрямів удосконалення системи бухгалтерської звітності про витрати і результати виробництва з метою формування показника доданої вартості має стати: зміна порядку групування інформації для її отримання в розрізах, відповідних категоріях системи національних рахунків, зокрема, визначення випуску продукції методом «витрати-випуск» і витрат на виробництво продукції за економічними елементами; застосування фінансової концепції звітності, що містить інформацію про залишки, випуск, реалізацію готової продукції, витрати на її виробництво за економічними елементами і фінансові результати з метою оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства та при складанні національних рахунків.

При наданні економічними суб'єктами бухгалтерської звітності, що відповідає вимогам СНР (виділення показника доданої вартості окремим рядком), з'явиться можливість оцінити внесок конкретної юридичної особи в загальну суму валового внутрішнього продукту. Розрахунок доданої вартості в суб'єктах господарювання необхідний з двох точок зору: по-перше, цей показник потрібен для економічного аналізу безпосередньо на підприємстві, а, по-друге, суцільне визначення доданої вартості в якості показника звітності на підприємствах стало б потужним інформаційним забезпеченням розрахунків показників СНР на макрорівні.

Висновки і перспективи.

Доведено, що на сьогодні існує необхідність в створенні системи моніторингу цін виробників сільськогосподарської продукції, цін на промислові товари, придбані сільськогосподарськими організаціями, цін у переробній сфері, тарифів у розподільчій інфраструктурі, а також споживчих цін на продовольчі товари, що дозволить виявити ступінь впливу окремих учасників ринку на рівень і динаміку цін кінцевої продукції.

Систематизовано основні блоки системи моніторингу агропродовольчого сектору економіки України: 1) ресурсного потенціалу, 2) ефективності виробничої діяльності та забезпеченості ресурсами; 3) фінансових результатів та їх використання економічними суб'єктами (національного аграрного сектору, іноземних постачальників в розрізі національної належності); 4) показників експортної активності іноземних виробників; 5) показники мікрозовнішнього середовища.

Визначено складові системи моніторингу агропродовольчого ринку на державному рівні, обґрунтовано індикатори та джерела їх одержання, періодичність надання інформації, що сприятиме досягненню вищого рівня інформованості всіх суб'єктів ринку та підвищенню ефективності їх учасників за рахунок відкриття нових ринків збуту, трансформації їх виробничої стратегії з урахуванням вимог ринку і виступає основним елементом забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери.

Подальші наукові дослідження проблеми мають передбачати обґрунтування складових елементів інформаційно-аналітичного забезпечення системи моніторингу агропродовольчого ринку та систематизацію джерел його наповнення, узгодження їх формування на макро- та мікрорівнях.

Список використаних джерел

1. Vermeulen S.J., Campbell B.M.; Ingram J.S.I. Climate Change and Food Systems. *Annu. Rev. Environ. Resour.* 2012, 37, 195–222.
2. IPES-Food. The New Science of Sustainable Food Systems: Overcoming Barriers to Food Systems Reform. URL: www.ipes-food.org/images/Reports/IPES_report01_1505_web_br_pages.pdf. (дата звернення:

25.10.2020).

3. WWW-UK. A 2020 Vision for the Global Food System. Report Summary. URL: http://assets.wwf.org.uk/downloads/2020vision_food_report_summary_feb2013.pdf. (дата звернення: 25.10.2020).

4. Ustundag A., Cevikcan E. Industry 4.0: Managing the Digital Transformation. Springer Series in Advanced Manufacturing.

5. Варченко О.О. Проблеми функціонування і напрями розвитку агропродовольчих ланцюгів в умовах посилення турбулентності. *Економіка та управління АПК*. 2020. №1. С. 18-28. URL: <https://econommeneg.btsau.edu.ua/uk/arhiv/ekonomika-ta-upravlinnya-apk-no1-202018-28>. (дата звернення: 25.10.2020).

6. Войчак Д.А. Підходи до моніторингу параметрів глобальної інфраструктури агропродовольчого ринку. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2015. Вип. 1 (1). С. 31-35.

7. Дудар В. Проблеми ціноутворення у розвитку агропродовольчого ринку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2013. Вип. 1. С. 67-75.

8. About AMS. Agricultural Marketing Service. URL: <https://www.ams.usda.gov/?page=AboutAMS&template=TemplateD>. (дата звернення: 25.10.2020).

9. Волкова І.М., Варченко О.М., Данкевич В.Є. Кон'юнктура та перспективи світових аграрних ринків: монографія. К.: Центр учб. літ-ри, 2013. 632 с.

Статтю отримано: 26.10.2020 / Рецензування 02.12.2020 / Прийнято до друку: 20.12.2020

Olha Varchenko

Postgraduate Student

Department of Accounting and Taxation
Bila Tserkva National Agrarian University

Bila Tserkva, Ukraine

E-mail: 1207olia@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3543-6926

FORMATION OF AGRICULTURAL MARKET MONITORING SYSTEM

Abstract

Introduction. In modern conditions, the problems of uncontrolled climate change, accompanied by the formation of new challenges to public welfare, are becoming especially acute. The growing human impact on the environment leads to an increase in the number of emergencies, accompanied by a sudden sharp deterioration in the living standards of a large number of people. They also require significant efforts and financial resources to minimize their impact on public welfare. Reserve funds in the budgets are not able to fully meet the need for financial resources to eliminate negative externalities, which raises the question of finding new stabilization tools for resolving these issues.

Methods. The study is based on the use of the following methods: monographic – in formulating the purpose and conclusions of the study; theoretical generalization of existing approaches to the formation of the monitoring system in the practice of the world's leading countries; general scientific methods of cognition, such as the dialectical method, analysis and synthesis, induction and deduction, systemic integrated approach in substantiating measures to create a system of state monitoring of the agri-food market.

Results. The need to create a system for monitoring the agri-food market as a tool to achieve its balanced development by responding quickly to changes in market conditions based on making reasonable management decisions at the macro and micro levels is proved. The main blocks of the monitoring system of the agro-food sector of the economy are identified, namely: resource potential, efficiency of production activities and availability of resources; financial results; indicators of export activity; indicators of the microenvironment.

Indicators and sources of their receipt, periodicity of information, which will help to achieve a higher level of awareness of all agri-food market participants and increase profitability of producers by identifying new markets, transformation of their production strategy for flexible adaptation of Ukrainian operators to globalization.

Discussion. Further scientific research of the problem should include substantiation of the constituent elements of information and analytical support of the agri-food market monitoring system and systematization of its filling sources, coordination of their formation at the macro and micro levels.

Keywords: monitoring, agri-food market, market conditions, capacity, prices (tariffs).

References

1. Vermeulen, S.J., Campbell, B.M., & Ingram, J.S.I. (2012). Climate Change and Food Systems. *Annu. Rev. Environ. Resour.*, 37, 195–222.
2. IPES-Food. The New Science of Sustainable Food Systems: Overcoming Barriers to Food Systems Reform. Retrieved from www.ipes-food.org/images/Reports/IPES_report01_1505_web_br_pages.pdf.
3. WWF-UK. A 2020 Vision for the Global Food System. Report Summary. Retrieved from http://assets.wwf.org.uk/downloads/2020vision_food_report_summary_feb2013.pdf.
4. Ustundag, A., & Cevikcan, E. *Industry 4.0: Managing the Digital Transformation*. Springer Series in Advanced Manufacturing.
5. Varchenko, O.O. (2020). Problemy funktsionuvannya i napriamy rozvytku ahroprodovolchych lantsiuhiv v umovakh posylennia turbulentsnosti [Problems of functioning and directions of development of agro-food chains in the conditions of strengthening of turbulence]. *Ekonomika ta upravlinnia APK* [Economics and management of AIC], 1, 18–28. [in Ukr.]. Retrieved from <https://econommeneq.btsau.edu.ua/uk/arhiv/ekonomika-ta-upravlinnya-apk-no1-202018-28>.
6. Voichak, D.A. (2015). Pidkhody do monitorynhu parametriv hlobalnoi infrastruktury ahroprodovolchoho rynku [Approaches to monitoring the parameters of the global infrastructure of the agri-food market]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomika* [Bulletin of Odessa National University. Series: Economics], 1 (1), 31–35. [in Ukr.].
7. Dudar, V. (2013). Problemy tsinoutvorennia u rozvytku ahroprodovolchoho rynku [Problems of pricing in the development of the agri-food market]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu* [Bulletin of Ternopil National Economic University], 1, 67–75. [in Ukr.].
8. About AMS. Agricultural Marketing Service. Retrieved from <https://www.ams.usda.gov/?page=AboutAMS&template=TemplateD>.
9. Volkova, I.M., Varchenko, O.M., & Dankevych, V.Ie. (2013). *Koniunktura ta perspektyvy svitovykh ahramykh rynkiv: monohrafiia* [Conjuncture and prospects of world agricultural markets: a monograph]. Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury.

Received: 10.26.2020 / Review 12.02.2020 / Accepted 12.20.2020

